

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O’RINBOSARI

Karomat Mullaxo’jayeva

MAS’UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY’ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyoung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To’xliyev

Qosimjon Sodiqov

Hamidulla Dadaboyev

Nurboy Jabborov

G’aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Onal Kaya (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Otabek Jo’raboyev

Baxtiyor Abdushukurov

Dilnavoz Yusupova

Qo’ldosh Pardayev

Nodirbek Jo’raqo’ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Usmon Qobilov

Alisher Navoiy she’riyatida Xizr obrazi badiiy talqiniga doir

4

MATNSHUNOSLIK

Zilola Amonova, Munavvar Olimova

Huvaydoning yangi topilgan she’rlari

21

Parviz Izzatillayev

“Hasht bihisht” va “Majolis un-nafois” asarlarining matniy tadqiqi

36

Dilnoza Rustamova

Alisher Navoiy devonlarining Turkiston va boshqa hududlardagi toshbosma nusxalari

59

LINGVISTIKA

Song Ho-Lim

O’zbek va uyg’ur-arab alifbosining qarindoshlik munosabatlari (Abdulla Qodiriyning “O’tkan kunlar” asari uyg’urcha tarjimasida aks etgan singarmonizm hodisasi misolida)

78

Jahongir Turdiyev

“Me’rojnoma” asari tilining leksik va morfologik xususiyatlari

93

Anvarbek Turdialiyev

Denov kichik dialektal zonasining xususiyatlariga doir

105

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Hamidulla Dadaboyev	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Dilnavoz Yusupova	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
LITERATURE	
Usmon Kobilov	
Artistic interpretation of the image of Khizr in the poetry of Alisher Navoi	4
TEXTOLOGY	
Zilola Amonova, Munavvar Olimova	
Newly found poems of Huvaiddo	21
Parviz Izzatillaev	
Comparative analysis of “Hasht bihisht” and “Majolis un-nafois”	36
Dilnoza Rustamova	
Copies of lithographs of Alisher Navoi's diwans in Turkestan and other regions	59
LINGUISTICS	
Song Ho-Lim	
Historical Relations Between the Uzbek Arabic Script and the Uyghur Ereb Yéziqi: Analyzing Umlaut Phenomenon based on the Uyghur translation of Abdullah Qodiriy's Novel Bygone Days	78
Jahongir Turdiyev	
Lexical and morphological features of the language of “Mirajname”	93
Anvarbek Turdialiev	
On minor peculiarities dialectal zone of Denov	105

MATNSHUNOSLIK

TEXTOTOLOGY

Huvaydoning yangi topilgan she'rlariZilola Amonova¹Munavvar Olimova²**Abstrakt**

Xojanazar Huvaydo Qo'qon adabiy muhitining yetuk namoyandasi va sohibdevon shoirdir. Uning lirik merosi devon holida nashr qilingan. Maqolada shoirning nashr etilgan devoni bilan Buxoro adabiyot va san'at muzeyida saqlanayotgan "Huvaydoyi Chimyoniy" deb nomlangan toshbosmasi o'zaro qiyoslanildi. Shuningdek, ilmiy jamoatchilikka ma'lum bo'lmagan bir munojot g'azali hamda Navoiy g'azaliga bog'langan bir musaddasi ilk marta e'lon qilinmoqda. G'azal va musaddas matni eski o'zbek yozuvidan joriy yozuvga o'girilib g'oyasi va badiiy xususiyatlari asosida tahlil qilindi. Tahlilda g'azalning tasavvufiy mazmuniga maxsus e'tibor qaratildi.

Kalit so'zlar: *matnshunoslik, qo'lyozma, toshbosma, bayoz, g'azal, munojot, devon, Qur'on, hadis, tasavvuf, tariqat, solik.*

Kirish

Mumtoz adabiyot saralangan, ya'ni vaqt va davr sinovlaridan o'tib, millatning ma'naviy-axloqiy ehtiyojlariga javob bera oladigan badiiy ijod namunalari majmui hisoblanadi. O'z ma'naviy merosi bilan xalqimiz kamolotiga beminnat hissa qo'shgan mutasavviflardan biri – Xojanazar Huvaydodir. Tasavvuf she'riyatining yirik vakili hisoblangan Huvaydo Farg'ona viloyati Chimyon qishlog'ida Qashqardagi Ofoqxo'ja eshonning muridlaridan bo'lgan G'oyibnazar so'fi oilasida dunyoga kelgan. Yoshlikdan tahsil va ijodga alohida ahamiyat qaratgan Huvaydo mumtoz she'riyatning

¹Amonova Zilola Qodirovna – filologiya fanlari doktori, Buxoro davlat universiteti.

E-pochta: zilolajonamonova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7710-3065

²Olimova Munavvar Sultonovna – tadqiqotchi, Buxoro davlat universiteti.

E-pochta: m.s.olimova@buxdu.uz

Iqtibos uchun: Amonova Z. Q., Olimova M. 2022. "Huvaydoning yangi topilgan she'rlari". *Oltin bitiglar* 3: 21–35.

g'azal, murabba', musaddas, musamman va ruboiy kabi janrlarida ijod qilgan. She'rlari xalq orasida juda mashhur bo'lgan. Huvaydo axloqiy-didaktik yo'nalishdagi mazmunan teran, yoshlar tarbiyasi uchun xizmat qiladigan umrboqiy asarlari bilan adabiy maktab yarata olgan shoirdir.

Huvaydodan bizgacha bir devon meros qolgan. Shoir sulolasidan yetishib chiqqan Salohiddin Soqib bobosi merosini mukammal devon holiga keltirgan. 1907-yili Toshkentda "Kitobi eshon Huvaydoyi Chimyoniy" nomi bilan toshbosma devoni bosilgan. Kitob so'ngida "Rohati dil" dostoni berilgan. Adib devoni qayta-qayta ko'chirilgan bo'lib, birgina O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik institutida shoirning yettita qo'lyozmasi va "Rohati dil" asarining o'n ikkita toshbosma nusxasi saqlanmoqda. Yuqorida keltirilgan qo'lyozma va toshbosmalar asosida 2005-yil Toshkent "Yangi asr avlodi" nashriyotida olim Ismatulloh Abdulloh hamda Qodirqul Ro'zmatzoda tomonidan nashrga tayyorlangan Xojanazar Huvaydo devoni chopqilingan. 2017-yili Toshkentda "Yangi asr avlodi" nashriyotidan Xojanazar Huvaydo "Devon"ining ikkinchi to'ldirilgan nashri chiqdi. 2009-yili Toshkentdagi "Meriyus" bosmaxonasida Suyuma G'aniyeva tomonidan nashrga tayyorlangan "Huvaydo. Ko'ngil dardi" deb nomlangan she'riy kitobi ham chop etilgan edi.

Huvaydo ijodi diniy manba sifatida

Huvaydo o'z she'rlariga, asosan, Qur'on oyatlari, hadislar va tasavvufiy g'oyalarni singdirgan. Bu esa o'sha davr ilm ahli uchun qo'llanma vazifasini o'tagan, deyish mumkin. Shoir hayoti va ijodini o'rgangan olim Qodirqul Ro'zmatzoda ham: "Xojamnazar Huvaydo aksariyat g'azal va muxammaslarini, ruboiylarini tariqat va ma'rifat yo'lidagi muridlari uchun dastur sifatida yozib qoldirgan" [P'yzmatzoda 2020], – deydi. Demak, diniy maktab va madrasalarda Qur'oni Karim, Hadisi sharif bilan birgalikda diniy-tasavvufiy mavzudagi g'azallar ham o'qitilgan. Shuning uchun uning qo'lyozmalari keng nusxada turli hududlarda tarqalgan. Bunga asos sifatida Buxoro xalq amaliy san'at muzeyi qo'lyozmalar fondida saqlanayotgan Huvaydo kitoblarini keltirish mumkin.

1. Huvaydo g'azallari, duolar va hadislar majmuasi. 28053/11-raqamli qo'lyozma.

2. Huvaydo g'azallari. 10796/11-raqamli qo'lyozma.

3. Huvaydo g'azallari. 12307/11 raqamli qo'lyozma (1901-yilda ko'chirilgan).

4. Rohati dil. Huvaydo g'azallari. Muhimoti muslimin. Jamlanma (1869-yil ko'chirilgan).

5. Huvaydo, Mashrab, Amir Axtam sahoba g'azallari, islom tarixiga oid she'rlar. 11779/11-raqamli qo'lyozma.

6. Bayoz. Muqimiy, Haziniy, Muxlis, Huvaydo g'azallari. 12443/11-raqamli toshbosma.

7. Huvaydoyi Chimyoniy g'azallari. 163-raqamli toshbosma.

Yuqorida nomlari keltirilgan qo'lyozma va toshbosmalardan ham ma'lum bo'ladiki, Xojanazar Huvaydo g'azallari Qur'on va hadislar, islom tarixiga oid she'rlar bilan yonma-yon holda o'qitilgan. Bayozlarda ham shoir g'azallari mutasavvif so'fiylar ijodi va ayrim duolar bilan birgalikda jamlangan.

Shulardan biri 1900-yilda chop etilgan, 120 sahifadan iborat "Huvaydoyi Chimyoniy" nomli Buxoro toshbosmasi bo'lib, mazkur manba bugungi joriy yozuvga transliteratsiya qilindi. Ushbu toshbosma bilan 2005-yil Toshkentda "Yangi asr avlodi" nashriyotidan chiqarilgan Xojanazar Huvaydo "Devon"i hamda 2017-yilda qayta chop etilgan shu kitobning ikkinchi to'ldirilgan nashri o'zaro taqqoslandi. Ta'kidlash joizki, mazkur toshbosmani nisbatan to'liq devon toshbosmasi deyish mushkul. Chunki unga 197ta g'azal, bitta musaddas va yettita ikki baytli she'r kiritilgan va u an'anaviy devonlar kabi Basmala bilan boshlangan. Devondagi ilk she'r hamd xarakteridagi g'azaldir. Ammo toshbosmada an'anaviy devonchilikda kuzatiladigan holatlarga qat'iy rioya qilinmagan o'rinlar ham mavjud. Ya'ni hamd g'azaldan so'ng keltirilishi lozim bo'lgan munojot-g'azal toshbosmaning 13-sahifasida berilgan. Ahamiyatli jihatlaridan biri esa ushbu g'azal hozirga qadar nashr qilingan Huvaydo devonlarida uchramaydi. Quyida yangi topilgan g'azal matnini (hamda uning toshbosmadan fotonusxasini 1-ilovada) to'liq keltiramiz:

*Xudovando, tuman turluk balodin asrag'il, yo Rab,
Jami' bandalarni ul vabodin asrag'il, yo Rab.*

*Panoh bergilki, har bechorani vasvosi shaytondin,
Berib tavfiq-u toat, ko'nglimizni asrag'il, yo Rab.*

*Mani, o'jiz qulungni fitnayi oxir zamondin,
Baloni daf' aylab ham xatodin asrag'il, yo Rab.*

*Murakkab aylading hirs-u havo-u nafsi shaytondin,
Tarahhum aylagil, nafsi havodin asrag'il, yo Rab.*

Ilohi bandaga zavqi mutohhar aylagil ro'zi,

Ki man bechorani zavqi riyodin asrag'il, yo Rab.

*Jami' bandalarni ofiyat tut muftadi'lardin,
Ki nomahram zani shum, behayodin asrag'il, yo Rab.*

*Ki har vaqt, har zamon qilg'il kishig'a yaxshilig' har dam,
Tutub ko'z yaxshiliq tuxmi yomondin asrag'il, yo Rab.*

*Har kecha-kunduz Xudoga bandalikni qil mudom,
Oxir go'rda bo'lursen ham musofir, asrag'il, yo Rab.*

*Oli mag'firat qil bu Huvaydoning gunosini,
Ijobat qil duosini, gunahdin asrag'il, yo Rab.*

Matndan ma'lum bo'ladiki, g'azal boshdan-oxir Robbiga munojot tarzida bitilgan va *yo Rab* undalmasi radif tarkibida kelgan. Bunda shoir yer yuzida mavjud bo'lgan turli balolardan, ofat va davosiz dardlardan nafaqat o'zini, balki jami' bandalarni asrashini Xudovanddan yolvorib so'raydi.

Ma'lumki, Bahovuddin Naqshband ta'limotiga ko'ra, darvesh (so'fiy)lar jamiyatning ma'naviy hayoti uchun mas'uldirlar: Xudo avliyolarni xalq yukini ko'tarish uchun yaratgan. Avliyo – jahonning nuri, insonlar ko'zining gavhari, Muhammad Mustafoning izlaridan borgan va u kishining nafasidan bahramand bo'lgan odamdir. Diniy va tasavvufiy g'oyalar ruhida tarbiyalangan Huvaydo ham ijodkor sifatida o'zini jamiyat va xalq taqdiri uchun mas'ul, deb bildi. Buni quyidagi baytda ham ko'rish mumkin:

*Panoh bergilki, har bechorani vasvosi shaytondin,
Berib tavfiq-u toat, ko'nglimizni asrag'il, yo Rab.*

Har bir insonga nafs qutqusidan, shayton vasvasasidan panoh berishini o'tinib yolvorgan shoir ikkinchi misrada Allohdan tavfiq-u toat berib, ko'ngillarni asrashini so'raydi. Ko'ngil esa tasavvuf adabiyotida alohida obraz darajasiga ko'tarilgan tushunchadir. Ko'ngil pokligi va unga erishish so'fiylar nazdida eng yuksak pog'onalardan biridir.

G'azalning keyingi misralarida shoir o'zining Haq oldida ojiz bir qul ekanligini aytib, oxir zamon fitnalaridan, xato qilishdan, turli balolardan asrashini Robbidan o'tinib so'raydi:

*Murakkab aylading hirs-u havo-u nafi shaytondin,
Tarahhum aylagil, nafi havodin asrag'il, yo Rab.*

*Ilohi, bandaga zavqi mutohhar aylagil ro'zi
Ki, man bechorani zavqi riyodin asrag'il, yo Rab.*

Bu o'rinda Allohning *Rahim* sifatiga urg'u berilgan, chunki har qanday banda borki, xato qiladi va tavba qilib Robbidan kechirim so'raydi. Tasavvufdagi *xavf* maqomida solik qalbi ishonchdan, imon aminidan chiqish, ikkilanish holatida bo'ladi. Vaqtinchalik shayton nayrangli ham ko'ngilga xavf-qo'rquv soladi. Solik azobdan emas, balki, nafs makridan qo'rqadi.

Jami' bandalarni ofiyat tut muftadi'lardin

Ki, nomahram zani shum, behayodin asrag'il, yo Rab.

Avliyosifat adib bid'atchilardan nafaqat o'zini, balki butun jamiyatni ham uzoq tutishni, ya'ni sog'lom saqlashini, yana nomahram, shum niyatli ayoldan, behayolardan asrashini so'raydi. Baytda keltirilgan "*shum*" so'zi "O'zbek tilining izohli lug'ati"da quyidagi ma'nolari berilgan: 1) yomon fikrli, niyati buzuq, yaramas; 2) baxtsizlik yoki halokat keltiruvchi; 3) qo'lidan har qanday yomonlik keladigan, ayyor; 4) yaramas qiliqlar qiladigan, sho'x [Ўзбек тилининг изоҳли луғати 2006]. Ushbu izohlardan uchtasi shoir maqsadini ochishda qo'l keladi. Shuningdek, baytdan xalqdagi "Bir ayolning makri 40 tuyaga yuk bo'ladi", – degan maqol mazmuni ham anglashiladi.

Xoja Ahmad Yassaviy hikmatlarida *shum* so'zi nafsni tavsiflashda qo'llanilgan. Yassaviy har vaqt nafs haqida gapirganida unga inson kamolotiga xalaqit beradigan yovuz va yaramas kuch sifatida *nafsi shum* deb baho beradi. Shuningdek, shoir *nafsi bad*, *nafs yo'li*, *nafs ilgi* singari istioralarni ham qo'llab, to'g'ridan to'g'ri nafsqa qarshi kurashni, uning yo'rig'iga yurmaslikni targ'ib etadi. Tahlil qilinayotgan g'azal muallifi Huvaydo ham Yassaviy izidan borib nafsni ojiz bandalar uchun yengish qiyin bo'lgan yovuz kuch deb qoralaydi va Allohdan uning makridan panoh so'raydi.

Ki har vaqt, har zamon qilg'il kishig'a yaxshilig' har dam,

Tutub ko'z yaxshiliq, tuxmi yomondin asrag'il, yo Rab.

G'azalning yettinchi baytida shoir lirik chekinish qiladi, o'ziga va atrofida qilarga kishilarni hamisha o'zgalarga yaxshilik qilishi va buni mezon deb bilishi lozimligini uqtiradi. Yaratgan Robbidan esa yomonning tuhmatidan asrashini, faqat yaxshiliklar ato etishini so'raydi. Yaxshilik hamisha hamma uchun nurli chiroq va u xalq hayotini yoritib turadi. Ayni masala xalq maqollarida va juda ko'p shoirlar ijodida o'z aksini topgan.

Har kecha-kunduz Xudoga bandalikni qil mudom,

Oxir go'rda bo'lursen ham musofir, asrag'il, yo Rab.

*Oli mag'firat qil bu Huvaydoning gunosini,
Ijobat qil duosini, gunahdin asrag'il, yo Rab.*

Munojot g'azalning so'nggi ikki baytida bandalarga umr-ning o'tkinchiligi, oxir-oqibat hamma qabrga borishini unutmaslik, toki go'rda musofir bo'lib azob chekmaslik uchun Xudoga kecha-kunduz toat-ibodat qilib, odamlarga yaxshilik qilishni bir dam xayoldan chiqarmaslik kerakligi ta'kidlanadi. Shu bilan birga o'z gunohlarining Alloh tomonidan mag'firat etilishi, duolarining ijobat bo'lishi va qayta gunoh qilishdan U zotning o'zi asrashini so'raydi. Mutasavvif shoir o'zi komil inson bo'lishga harakat qildi va ahli xoslar qalbida Allohga bo'lgan ilohiy ishq dardini alanga oldirish, nafsni o'ldirish, bu dunyoning o'tkinchi va bevafo ekanligini eslatish, oddiy avom ongida esa imon-e'tiqodni mustahkamlash orqali ijtimoiy muammolarni oqilona hal etishga umid bog'ladi. Shu bois, uning butun ijodida diniy ma'rifat va ilohiy ishq targ'ibi, komil inson shaxsini shakllantirish yetakchi o'rin egalladi.

Xojanazar Huvaydoning "Asrag'il, yo Rab" radifli munojot g'azali aruzning hazaji musammani solim (V- - -/ V- - -/ V- - -/ V- - -) vaznida yozilgan.

Ayrim toshbosmalarda bo'lgani kabi mazkur manbada ham g'azal tarkibidagi ba'zi so'zlar tushib qolgan. Bu holat she'rning uchinchi va yettinchi baytlarida ko'zga tashlanadi. Har ikki baytda *yo Rab* so'zlari keltirilmagan. G'azal vazniga va oldingi baytlar tarkibidagi radiflarga asoslanib, ushbu so'z g'azalning joriy yozuvdagi variantida tiklandi.

Huvaydo musammatlari

Bizgacha Xojanazar Huvaydoning "Kitobi eshon Huvaydoyi Chimyoniy" she'riy devoni, "Rohati dil" manzumasi va "Hikoyati Sulton Ibrohim Adham" asari to'liq holda yetib kelgan. Shoirning 2005-yili nashr etilgan "*Devon*"i hamda uning 2017-yildagi ikkinchi to'ldirilgan nashri shoir ijodini nisbatan to'liqroq qamrab oladi. "*Devon*"da uch yuz yetmishta g'azal, beshta mustazod, uchta muxammas, qirq bitta murabba va yigirma sakkizta ruboiy o'rin olgan. Ammo ushbu nashrlarda musaddas va musammanlar uchramaydi. Shoirning 1961-yili "O'z SSR davlat badiiy adabiyot" nashriyotidan chiqqan (V.Zohidov va S.G'aniyeva nashrga tayyorlagan) "Huvaydo. Tanlangan she'rlar" kitobida bir nechta g'azallar bilan birga bitta musaddas va bitta musamman kiritilgan. 1900-yili Toshkentdagi Ilin litotipografiyasida bosilgan "Huvaydoyi Chimyoniy" nomli Buxoro toshbosmasida shu kunga qadar nashrlarda uchramagan yana

bir yangi topilmasi – sakkiz bandli tasdis-musaddasi borligi ham aniqlandi. Mazkur musaddas Alisher Navoiyning *Shabiston ichra kiringach, sham'larning nurin etting gum...* deb boshlanuvchi g'azaliga tasdisdir.

Mumtoz adabiyotimizda g'azal asosida yaratilgan musammatlar salmoqli o'rin egallaydi. Bunday xarakterdagi she'rlarning o'ziga xos xususiyati – ular boshqa shoirlar tomonidan yaratilgan g'azal va ba'zan shoirning o'z g'azali asosida bitiladi. G'azal asosida yozilgan musammatlarning quyidagi ko'rinishlari mavjud:

1. Muxammas. 2. Musaddas. 3. Musabba'. 4. Musamman [Носиров 1979, 119].

Musaddaslar muxammaslar kabi yaratilish xususiyatiga ko'ra ikki xil bo'ladi:

1) mustaqil yaratilgan musaddaslar. Ular Sharq adabiyotshunosligida forsiy "tab'i xud musaddaslar" istilohi bilan ham yuritiladi;

2) tazmin musaddas, ya'ni o'zga shoir tomonidan yaratilgan g'azallarning vazni va qofiyasiga mos yaratilgan musaddaslar.

Mumtoz adabiyotda, odatda, taxmis muxammaslar ko'p uchraydi. Bunda muallif o'zga shoir yoki ba'zida (juda kam hollarda) o'z g'azalini asos – zamin qilib olib, shu mavzuni davom ettirgani holda, vazn, qofiya va radifni saqlab beshlik yaratadi. Bunda asos qilib olingan g'azaldagi har bir baytning yuqori qismiga uch misra qo'shiladi. Maqta' bandda taxmis bog'layotgan shoirning taxallusi ham keltiriladi. Mumtoz janrlarda barakali ijod qilgan Alisher Navoiy o'zining "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotida o'nta muxammas kiritgan. Bularning barchasi taxmis muxammas bo'lishi bilan birga, ikkita musaddasi ham Lutfiy g'azallariga tazmin sifatida yaratilgan.

*Jonim o'rtarga ul o'tlug' chehra gulzori Xalil,
Oni ravshan aylagan gugird o'ti yonida nil,
Yo rab, ul husnu jamol avjida yuz ming oy-u yil,
Ne jamolingg'a zavol o'lsun, ne husnungga badil,
Ey, jamoling loyazolu bebadal husnung jamil,
Oy yuzungdur ahsani taqvim uchun ravshan dalil*

[Навоий 1987, 600].

Biroq mumtoz adabiyot tarixida tasdis musaddas bitish hodisasi juda kam uchraydi. She'riyatda Navoiyni o'ziga ustoz bilgan Huvaydo uning an'analarini davom ettirib, tasdis-musaddas yozadi. O'zga shoir g'azaliga taxmis bog'lash – bu go'yo shu shoir bilan ijodiy hamkorlik va muayyan ma'noda adabiy musobaqaga kirishishdir. Shuning uchun ham ijodkorlar, o'z taxmislarini badiiy mahorati

yuksalgan pallada yoza boshlaganlar. Bunda g'azal muallifi bilan unga taxmis bog'layotgan muallif o'rtasida mushtarak dunyoqarash, estetik ideal hamohanglik va g'oyaviy yaqinlik bo'lishi zarur. Taxmis muallifi g'azalda keltirilgan fikrlarni mantiqan rivojlantirib, uni o'z ijodiy g'oyalari bilan to'yintirishi va boyitishi kerakki, natijada, vujudga kelgan she'r unga asos bo'lgan g'azal bilan uyg'unlashib, bir muallif tomonidan yaratilgandek tasavvur uyg'otadi. Xuddi shu holat Huvaydoning Alisher Navoiy g'azaliga yozgan tasdis musaddasida namoyon bo'lgan (2-ilovada musaddasning tosh-bosma nusxasi taqdim etildi).

Tazmin-musaddasning joriy yozuvdagi tabdili:

*Guliston ichra yetgach maqdaming tashrifi ma'sum,
Navogar bo'ldi-bo'ldi qamar yillar afg'onidur qum-qum.
Gulistoningda yo'l tobmoqq'a had tobmas raqibi shum,
Jamoling partavi olamni ravshan qilmish, ey maxdum.
Shabiston ichra kirgach sham'larni nurin etting gum,
Kecha yorug'roqo'lg'och tiyraroqo'lg'on kabianjum.*

*Ko'zimda jilvagar bo'lsang, na bo'lg'ay,ey mohitobon,
Firoqing shiddatini qilma go'yo jismim ichra jon.
Hayotim boisisan, sani aziz, jondan aziz jonon,
Erurlar odamiga yori jononsiz jahon zindon.
Chu sensen ayni insoniyat,o'lsang diydadin pinhon,
Qorong'udur jahon andog'ki, ko'zda bo'lmasa mardum.*

*Nigorim zulfig'a suvni sepibo'lgonda yig'larmen,
Ko'rib ko'z -qoshig'a vusmani surganda yig'larmen.
Berib ziynat manga boqmayo'tib turganda yig'larmen,
Mani Majnun ko'rubon itlari hurganda yig'larmen.
Xaloyiq kulmangiz,o'z holima ko'rganda yig'larmen,
Junun ko'rgilki, el holimg'a yig'larlar, kelur kulgum.*

*Jahonda bahri ummondek purofat bahrlar kamdur,
Jami bahri ummon uzra yozg'on, chunki badg'amdur.
Bilingkim, ishq bahri oldida ummon bir namdur,
Muhit hajri ulug' daryoyi Qulzum, balki Tamtamdur.
Agarchi ishq bahri hajr daryosidin a'zamdur,
Va lekin gar kichikroqdur, pur ofatlik erur Qulzum.*

*Vujudum raxtini ul ko'yi tufrog'ingga sotg'oymen
Murodimdur, o'zimni itlarning sonig'a qotqoymen.*

*Ko'yingda xasta bo'ynumni iting bo'ynig'a chotg'oymen,
Ne tunkim, xor-xoro ustida ko'yingda yotg'oymen.
Na kun bo'lg'ay sharobi vaslidun bir qatra totg'oymen,
Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.*

*Jahonda jahd qilg'il, istagil bir yori ma'quli,
Bo'lur shirin so'zungni qadrdon ollida maqbuli,
O'zi xushfahm bo'lsun, boqmag'il har nadur g'uli,
Qaro ko'zda javohir bil, ichida bo'lsa gar muli.
Agar ma'shuqi zebo bo'lsa, ne barlos-u ne lo'li,
Nafis yer bo'lsa kolo, mulki ne Bag'dod-u ne Torum.*

*Qilay tahrir tilg'a joriy uljomi maysofiy,
Qilib kavkab jalojil majlisining oy erur vofiy.
Quyosh jomig'a quymish zarf i vahdatdin mayi shofi,
Azal soqiysi ilkidin ichib bir jomigulfomiy.
Quyoshdek to'la davri kubdur og'zidin mayi sofiy,
Digar bo'ldi quyosh avlo bukim, garduncha bo'lg'ay xum.*

*Zamona ahlidin bo'lmas musallam asli behbudung,
Vafo qilmas, ulus savdosidin hargiz manga sudung.
Fanoo'tig'ao'rtonsun, fanoyi jismi farsudung,
Kuyub to bo'lg'ucha kul bo'lmag'oy zohiro't-u dudung,
Navoiy, shahr eli ashg'olidin gum bo'ldi maqsudung.
Bulardin istasang maxlas, fano dashtida bo'lg'il gum.*

G'azal asosida yaratilgan musammatlar orasida muxammas ko'rinishidagi she'r turi ko'proq yaratilgan bo'lsa-da, musammatning tasdis turi mavjudligi ham e'tirof etilgan [Халлиева 2019, 22]. Navoiy ijodida ham Lutfiy va Husayniyning ayrim g'azallariga muxammas va musaddas bog'laganligini ko'rish mumkin.

Ta'kidlash lozimki, musammatlarning bandlar chegarasi g'azaldagi baytlar soni bilan bir xil bo'ladi. Biroq g'azal asosida musammat yozilayotganda, g'azaldagi ayrim baytlarga musammat bog'lanmasligi, ya'ni musammat yozgan shoir g'azalni "qisqartirib" olishi mumkin. Aynan shu holat Huvaydo musaddasida ham kuzatiladi. Tasdisga asos bo'lgan Navoiy g'azali, aslida, hajman to'qqiz baytdan iborat. Ammo musaddas holida tasdis bog'langanda, uning bir bayti qoldirilib, sakkiz band holiga keltirilgan. G'azaldagi quyidagi bayt Huvaydo musaddasida uchramaydi:

Otang oy-u onang xurshid edi erkinki, sen tug'dung,

Vale husn-u latofatda ne ab o'xshar sanga, ne um.

Bundan tashqari, musaddas bandlarining ketma-ketligi tasdis bog'langan g'azal baytlari tartibi bilan mos emas, ya'ni baytlar o'rni almashgan. Navoiy g'azalining matni quyidagicha:

*Shabiston ichra kirgach, sham'larning nurin etting gum,
Kecha yorug'roq o'lgach, tiyraroq bo'lg'an kebi anjum.*

*Chu sensen ayni insoniyat, o'lsang diydadin pinhon,
Qorang'udur jahon andoqki, ko'zda bo'lmasa mardum.*

*Ne tunkim, xoru xoro ustida ko'yungda yotqaymen,
Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.*

*Otang oyu onang xurshid edi erkinki, sen tug'dung,
Vale husnu latofatda ne ab o'xshar sanga, ne um.*

*Agarchi ishq bahri hajr daryosidin a'zamdur,
Va lekin gar kichikroqdur, pur ofatroqdurur Qulzum.*

*Quyoshdektur to'la kup og'zi davridin mayi sofiy
Ki, gar bo'ldi quyosh avlo bukim, garduncha bo'lg'ay xum.*

*Agar ma'shuqi zebo bo'lsa, ne barlosu ne lo'li,
Nafis ar bo'lsa kolo, mulki ne Bag'dodu ne Torum.*

*Xaloyiq kulmagin o'z holima ko'rganda yig'larmen,
Junun ko'rgilki, chun dardimg'a yig'larlar, kelur kulgum.*

*Navoiy, shahr eli ishg'olidin gum bo'ldi maqsudung,
Bulardin istasang maxlas, fano dashtida bo'lg'il gum*

[Навоий. 1987, 286].

Buxoro toshbosmasidagi musaddas bilan Alisher Navoiy-ning 20 jildlik "Mukammal asarlar to'plami" 6-jildi – "Favoyid ul-kibar" devoni 406-raqamli ushbu g'azal matni qiyoslaganda, ma'noga ta'sir qiladigan va ma'noga ta'sir qilmaydigan farqli o'rinlar aniqlandi. G'azalning matla'si va ikkinchi bayti Huvaydo musaddasining birinchi va ikkinchi bandlari so'ngida keltirilgan. G'azaldagi "sham'larning" so'zi "sham'larni" tarzida, "o'lgach" so'zi "o'lg'och", "bo'lg'on" so'zi "o'lg'on" tarzida berilgan. Bunday tafovutli so'zlar bayt ma'nosiga ta'sir qilmaydi.

G'azalning uchinchi bayti Huvaydo musaddasining beshinchi bandida, birinchi misrasi o'zgargan holda berilgan. Alisher Navoiyda quyidagicha:

Ne tunkim, xoru xoro ustida ko'yungda yotqaymen,

Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.

Huvaydoda esa:

Na kun bo'lg'ay sharob vaslidun bir qatra totg'oymen.

Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.

Huvaydo tasdis bog'laganda, g'azalning to'rtinchi baytini tushirib qoldirgan, beshinchi baytini esa musaddasning to'rtinchi bandi oxirida keltirgan. G'azalning oltinchi bayti musaddasning yettinchi bandiga tafovutli o'rinlar bilan ifoda etilgan. Navoiy g'azalining oltinchi bayti quyidagicha:

Quyoshdektur to'la kup og'zi davridin mayi sofiy

Ki, gar bo'ldi quyosh avlo bukim, garduncha bo'lg'ay xum.

Huvaydoda “Quyoshdektur” – “Quyoshdek”, “to'la”- “to'ladur”, “kup” - “ko'b” va “og'zi davridin” jumlasini “duri og'zidin” tarzda o'zgartirilgan. Mazkur tafovutlar ma'noga ham ta'sir qiladi. Navoiy asarlari lug'atida “davr” so'zining aylana, tevarak, aylanish, zamon, vaqt kabi ma'nolari berilgan. “Kup” so'zi may quyiladigan katta sopol idish ma'nosida bo'lib, Navoiy misrada may solingan idish quyoshdek to'la bo'lib, sof, toza may idish og'zida aylanishini aytgan bo'lsa, Huvaydo misrani “Quyoshdek to'la va ko'pdur og'zida toza may” ma'nosida qo'llagan. Keyingi misraning birinchi so'zi “Ki, gar” – “Digar” tarzida o'zgartirilgan. G'azaldagi yettinchi bayt musaddasning oltinchi bandida, sakkizinchi bayt esa uchinchi bandida tafovutli farqlar bilan berilgan. Navoiy g'azalida quyidagicha keltirgan:

Xaloyiq kulmagin o'z holima ko'rganda yig'larmen,

Junun ko'rgilki, chun dardimg'a yig'larlar, kelur kulgum.

Huvaydo musaddasida “kulmagin” so'zini “kulmangiz”, “chun dardimg'a” jumlasini “el holimg'a” tarzida qo'llagan. G'azal maqta'si esa o'zgarishsiz berilgan. Alisher Navoiy va Huvaydoning mazkur she'rlaridagi tafovutlarni quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

Alisher Navoiy g'azali baytlari	G'azal matni	Huvaydo musaddasi bandlari	Musaddasda keltirilgan g'azal matni
1-bayt	Shabiston ichra kimgach, sham'larning nurin etting gum, Kecha yorug'roq o'lgach, tiyraroq bo'lg'an kebi anjum.	1-band	Shabiston ichra kimgach sham'larninurin etting gum, Kecha yorug'roq o'lg'och tiyraroq o'lg'on kabi anjum.
2-bayt	Chu sensen ayni insoniyat, o'lsang diydadin pinhon, Qorang'udur jahon andog'ki, ko'zda bo'lmasa mardum.	2-band	Chu sensen ayni insoniyat, o'lsang diydadin pinhon, Qorong'udur jahon andog'ki, ko'zda bo'lmasa mardum.
3-bayt	Ne tunkim, xoru xoro ustida ko'yungda yotqaymen, Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.	5-band	<u>Na kun bo'lg'ay sharob</u> <u>vaslidun bir qatra</u> <u>totg'oymen,</u> Degaymenkim, yonim ostidadur sinjob ila qoqum.
4-bayt	Otang oyu onang xurshid edi erkinki, sen tug'dung, Vale husnu latofatda ne ab o'xshar sanga, ne um.	-	Ushbu baytga taxmis yozilmagan
5-bayt	Agarchi ishq bahri hajr daryosidin a'zamdur, Va lekin gar kichikroqdur, pur ofatroqdurur Qulzum.	4-band	Agarchi ishq bahri hajr daryosidin a'zamdur, Va lekin gar kichikroqdur, pur ofatlik erur Qulzum.
6-bayt	Quyoshdektur to'la kup og'zi davridin mayi sofiy Ki, gar bo'ldi quyosh avlo bukim, garduncha bo'lg'ay xum.	7-band	<u>Quyoshdek to'ladavri</u> <u>kubdur og'zidin</u> mayi sofiy, Digar bo'ldi quyosh avlo bukim, garduncha bo'lg'ay xum.
7-bayt	Agar ma'shuqi zebo bo'lsa, ne barlosu ne lo'li, Nafis ar bo'lsa kolo, mulki ne Bag'dodu ne Torum.	6-band	Agar ma'shuqi zebo bo'lsa, ne barlosu ne lo'li, Nafis er bo'lsa kolo, mulki ne Bag'dodu ne Torum.
8-bayt	Xaloyiq kulmagin o'z holima ko'rganda yig'larmen, Junun ko'rgilki, chun dardimg'a yig'larlar, kelur kulgum.	3-band	Xaloyiq kulm angiz , o'z holima ko'rganda yig'larmen, Junun ko'rgilki, el holimg'a yig'larlar, kelur kulgum.
9-bayt	Navoiy, shahr eli ishg'olidin gum bo'ldi maqsudung, Bulardin istasang maxlas, fano dashtida bo'lg'il gum	8-band	Navoiy, shahr eli ishg'olidin gum bo'ldi maqsudung. Bulardin istasang maxlas, fano dashtida bo'lg'il gum.

Xulosa

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash o'rinlidir. Mumtoz adabiyotda tazmin-musammatlar biror shoirga izdoshlik, maslakdoshlik, uning g'azalidan ta'sirlanish, ilhomlanish, unda o'z fikr-kechinmalariga hamohanglik ko'rish asosida yuzaga kelgan. Huvaydo ham o'z musaddasida asos qilib olgan Navoiy g'azalidagi fikrlarni rivojlantirgan, kechinmalarni badiiy sharhlab, mavzuni kengaytirgan. Bunda Alisher Navoiy bilan musaddas yaratuvchisi bo'lmish Huvaydoning tafakkur va taxayyuli uyg'unlashganligini ko'rish mumkin. Ijodi tasavvuf g'oyalari ga yo'g'rilgan Huvaydo o'z musaddasida Navoiy kabi ilohiy ishqni tarannum etgan. "Navoiy mutafakkir shoir sifatida Alloh - Olam - Odam munosabatlarini teran badiiy talqin qilib, ko'plab mav'iza she'rlar, falsafiy mushohadalari mahsuli bo'lmish hikmatli bayt-u misralar tizgan. Orif shoir sifatida Huvaydo ijodida ham pand-u nasihat yetakchi o'rin tutadi. Chunki Navoiy kabi Huvaydo ham so'zni ma'rifat quroli deb bilgan" [Ochilov 2023, 46].

Huvaydo turli janrlarda qalam tebratar ekan, har bir janrda o'zining badiiy mahoratini namoyon eta olgan. She'riy shakllarning yangi imkoniyatlarini kashf qilishga intilgan.

Uning g'azallari, mustazodlari, musaddas-u muxammaslari o'quvchida zavq-shavq uyg'otadi, oliy insoniy fazilatlarini shakllantirish uchun xizmat qiladi. Shu bois olimi Suyuma G'aniyeva: "Shoir ishq majoziy hayotda ham, ishq haqiqiy hayotda ham ajib ehtiros bilan, najib dardmandlik bilan qalam tebratadi. Shoir she'riyatida didaktik ohanglar ham yetakchi o'rin tutadi. Lekin ular quruq shunchaki pand-u nasihatlar emas, ularning asosida g'amdan, nochorlikdan yaralgan donolikni uqamiz. Shoirning qator g'azallarida isyonkorona ruh shu qadar yolqinlik, beixtiyor otash haroratini his etamiz. Tasavvufiy g'azallarda esa e'tiqodda ustuvorlik, iymonda poklik tarannum qilinadi, ruhiyatni Haq sari izchil yo'naltirishga da'vat etiladi" [Huvaydo 2009, 4] – deb yozgan edi.

Bugun Huvaydo asarlari o'rganilib, chop etilmoqda. Shoir adabiy merosini butun mukammalligi bilan o'rganish bugungi mumtoz adabiyotshunoslikning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Adabiyotlar

Алишер Навоий. 1987. *Бадоеъ ул-бидоя*. Мукаммал асарлар тўплами.

Йигирма томлик. Биринчи том. Тошкент: Фан.

Бухорий. 1991. *Ал-жомиъ ас-саҳиҳ*. 1-китоб. Тошкент.

Болтабоев, Ҳ. 2004. Мумтоз сўз қадри. Адабий-илмий мақолалар.

- Тошкент: Адолат.
- Бобораҳим Машраб. 1990. *Меҳрибоним қайдасан*. Тошкент. “1900” ھويداي جمانى. Buxoro toshbosmasi.
- Ҳувайдо. 2005. *Девон*. Тошкент: Янги аср авлоди.
- Ҳувайдо. 2009. *Кўнгил дарди*. Тошкент: MERIYUS.
- Жабборов, Н. 2019. “Ўзбек матншунослиги ва унда матн танқиди, илмий-танқидий матн истилоҳларининг ўрни”. *Ўзбек мумтоз адабиётини ўрганишнинг назарий ва манбавий асослари*: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент: Мумтоз сўз.
- Жумахўжа, Н. 1998. “Ҳувайдо тасаввуфий шеърларида фалсафий-бадий талқин”. *Шарқ юлдузи* 4: 176-181.
- Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 1983. 4 жилдлик. 1 жилд. Тошкент: Фан.
- Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати*. 1983. 4 жилдлик. 2-жилд. Тошкент.
- Очилов, Э. 2023. “Ҳувайдо ижодида Навоий анъаналари”. *Халқаро конференция материаллари* 68: 46-48. Тошкент.
- Рўзматзода, Қ. 2020. *Хожамназар Ҳувайдо диний-мистик қарашларининг XVII-XVIII асрлар Марказий Осиё тасаввуфи ривожигадаги ўрни*. Докторлик диссертацияси автореферати. Тошкент.
- Рўзматзода, Қ. 2001. “Хожаназар Ҳувайдо ва тасаввуф”. *Сирли олам* 3: 54-57.
- Усмон Турар. 1999. *Тасаввуф тарихи*. Тошкент: Истиқлол.

Newly found poems of Huvaïdo

Zilola Amonova¹
Munavvar Olimova²

Abstract

Khojanazar Huvaïdo is a mature representative of the Kokand literary environment and master poet. His lyrical legacy was published as a divan. The article compared the poet's published divan with the lithograph called "Huvaïdoyi Chimyonî" kept in the Bukhara Museum of Literature and Art. Also, a munajaat ghazal unknown to the scientific community

¹Zilola K. Amonova – Doctor of philology sciences, Bukhara State University.

E-mail: zilolajonamonova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7710-3065

²Olimova Munavvar – researcher, Bukhara State University.

E-mail: m.s.olimova@buxdu.uz

For citation: Amonova, Z., Olimova, M. 2022. “Newly found poems of Huvaïdo”. *Golden scripts* 3: 21–35.

and a musaddasi related to Navai's ghazal are being published for the first time. The text of the ghazal and musaddas was analyzed based on its idea and artistic features, converted from the old Uzbek script to the current script. In the analysis, special attention was paid to the mystical content of the ghazal.

Key words: *textology, manuscript, stone print, bayaz, ghazal, prayer, divan, Qur'an, hadith, mysticism, tariqat, wayfarer.*

References

- Alisher Navoiy. 1987. *Badoe' ul-bidoya*. Mukammal asarlar to'plami. Yigirma tomlik. Birinchi tom. Toshkent: Fan.
- Buxoriy. 1991. *Al-jomi' as-sahih*. 1-kitob. Toshkent.
- Boltaboev, H. 2004. *Mumtoz so'z qadri*. Adabiy-ilmiiy maqolalar. Toshkent: Adolat.
- Boborahim Mashrab. 1990. *Mehribonim qaydasan*. Toshkent.
- Huvaydoi Cimyoniy*. 1900. Buxoro toshbosmasi.
- Huvaydo. 2005. *Devon*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
- Huvaydo. 2009. *Ko'ngil dardi*. Toshkent: MERIYUS.
- Jabborov, N. 2019. "O'zbek matnshunosligi va unda matn tanqidi, ilmiy-tanqidiy matn istilohlarining o'rni". *O'zbek mumtoz adabiyotini o'rganishning nazariy va manbaviy asoslari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari*. Toshkent: Mumtoz so'z.
- Jumaxo'ja, N. 1998. "Huvaydo tasavvufiy she'rlarida falsafiy-badiiy talqin". *Sharq yulduzi* 4: 176-181.
- Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati*. 1983. 4 jildlik. 1 jild. Toshkent: Fan.
- Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati*. 1983. 4 jildlik. 2-jild. Toshkent: Fan.
- Ochilov, E. 2023. "Huvaydo ijodida Navoiy an'analari". *Xalqaro konferensiya materiallari* 68: 46-48. Toshkent.
- Ro'zmatzoda, Q. 2020. *Xojamnazar Huvaydo diniy-mistik qarashlarining XVII-XVIII asrlar Markaziy Osiyo tasavvufi rivojidadagi o'rni*. Doktorlik dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent.
- Ro'zmatzoda, Q. 2001. "Xojanazar Huvaydo va tasavvuf". *Sirli olam* 3: 54-57.
- Usmon Turar. 1999. *Tasavvuf tarixi*. Toshkent: Istiqlol.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 09. 2022-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62